

POVINNÉ OČKOVÁNÍ PROTI VARIOLE; ČESKOSLOVENSKO 1919

MANDATORY VACCINATION AGAINST SMALLPOX, CZECHOSLOVAKIA 1919

JAROSLAV KŘÍŽ

Státní zdravotní ústav, Praha

SOUHRN

Důvody povinné vakcinace, společenské, lidské i ekonomické, byly během desítek let mnohokrát zopakovány. Přesto se v České republice vyskytuje nevelký počet lidí, kteří protestují proti povinnému očkování. Naproti tomu většina obyvatelstva důvodům očkování rozumí a očkování akceptuje. Článek cituje ze zákona o povinném očkování proti neštovicím, který schválilo Národní shromáždění v roce 1919 a z výkladu, který podal k návrhu zákona prof. MUDr. Ladislav Syllaba, významný český internista. Prezentovaná fakta ukazují, že základní přístupy k vakcinaci byly v roce 1919 obdivuhodně stejné s dnešními.

Klíčová slova: očkování, Česká republika, variola

SUMMARY

The reasons for mandatory vaccinations comprise humane and economic factors and have been reiterated many times over the years. Nevertheless, there is a small number of people who object to mandatory vaccination in the Czech Republic, although the majority of the general public understands the importance of vaccination and accept its necessity. The article quotes the law on mandatory vaccination against smallpox approved by the National Assembly of Czechoslovakia in 1919 and cites the explanation of the proposal of the law by Prof. Ladislav Syllaba, the famous Czech internist. Presented facts show that basic approaches to mandatory vaccination in 1919 and the present day are admirably consistent.

Key words: vaccination, Czech Republic, smallpox

Důvody povinné vakcinace společenské, lidské i ekonomické, byly během desítek let mnohokrát zopakovány. Většina obyvatelstva jim rozumí a očkování akceptuje. Není třeba nových argumentů, spíš je nutné mnohem častěji je lidem opakovat. Ilustruje to krátký pohled do historie.

15. července 1919 přijalo Národní shromáždění ČSR zákon č. 412/1919 Sb., o povinném očkování proti neštovicím (1). Je zajímavé nahlédnout do něj a do výkladu, který poslancům podal významný internista prof. MUDr. Ladislav Syllaba. S malou nadsázkou možno konstatovat, že za téměř 100 let, které od té doby uplynuly, se ve společnosti v přístupu k vakcinaci mnoho nezměnilo.

V zákoně je stanoveno, že „Očkováním proti neštovicím jest povinno dítě v kalendářním roce, ve kterém dovrší první rok života. Prvním a druhým přeočkováním jest povinno dítě v kalendářních letech, kdy dovrší 7. a 14. rok života“. Za splnění této povinnosti jsou zodpovědní rodiče, nebo jejich zástupci, poručníci, jakož i všichni, jimž je svěřena péče o děti (správcové škol, učitelé, majitelé pensionátů, správci ústavů atd.).“ Zákon počítá s kontraindikacemi a uvádí, že „povinnosti očkovací jsou zproštěni: ... „Ti, u nichž lékař, obstarávající veřejné očkování, shledal, že by očkováním proti neštovicím mohl býti jejich zdravotní stav ohrožen a ti kdo se vykáží u obecního úřadu neb lékaře, který pro-

vádí veřejné očkování, stvrzením lékaře, ustanoveného ve veřejné zdravotní službě, že jest očkování u nich nemožno, nemá-li býti jejich zdraví ohroženo.“

Zákon pamatuje na vymahatelnost a varuje: „Kdo se nedostaví, ač povinen k očkování, nebo přehlídce bez řádné omluvy, anebo se nepostará o to, aby se osoby (dítka) jeho péči a dohledu svěřené k očkování dostavily, nebo byly předvedeny, neb řádně byly omluveny, buď zvláště vybídnut, aby tak učinil do určité doby, anebo se vykázal řádnými omluvnými důvody; jinak bude proti němu zakročeno prostředky donucovacími.“ V trestním ustanovení pak zákon uvádí: „Pokud neplatí všeobecné trestní zákony, trestají se přestupky a opominutí tohoto zákona nebo nařízení, podle něho vydaných, úřady politickými pokutou od 10 do 100 K, nebo vězením od 24 hodin do 8 dnů. Jde-li o schválné opětné oddalování povinnosti očkovací, může býti vyměřena pokuta až do 200 K, nebo vězení až do 14 dnů. U osob zřejmě majetných, neb u takových, u nichž podle okolností, známých úřadu, nemůže býti peněžitá pokuta pokládána za dostatečný trest, může býti, opakuje-li se přestupek, vyměřen ihned trest vězení, který nelze změnit v peněžitou pokutu.“ Vybrané pokuty připadly obcím, v jejichž obvodu byl trestný čin spáchán a měly se použít ve prospěch veřejného zdravotnictví.

O rok později bylo vydáno nařízení vlády ČSR č. 298/1920 Sb., k provádění tohoto zákona.

Ve výkladu k zákonu prof. Syllaba mj. vyvracel námitky, které proti očkování i tehdy existovaly. Uvedl: „Není-li očkování zákonně všeobecně platno, mohou jeho protivníci např. ze spolků pro přírodní léčení udržovati stále odpor proti očkování“ a připomněl důsledky nedostatečné proočkovanosti v okresech Broumov, Děčín, Falknov, Frýdlant, Jablonec, Kraslice, Liberec, Locket, Nēm. Jablonné, Nýdek, Rumburk, Semily, Šluknov, Ústí n. L., Varnsdorf, Liberec město atd., kde byl v letech 1915 až 1916 počet neočkovaných stejně veliký, nebo větší, než počet očkových. Při epidemii v roce 1915–18 pak zde onemocnělo neštovicemi výrazně větší procento lidí než v ostatních Čechách.

Obšírně se zabýval obavami lidí z poškození zdraví očkováním. „Ale než má býti rozhodnuto navrhnouti v našem státě povinné očkování proti neštovicím, třeba oceniti námitky, které se proti němu činívají. Uvádí se, že se očkováním mohou přenést na očkovance těžké, ba smrtelné nemoci, jako např. růže, otrava krve, tetanus, syfilis, a že mohou býti očkováním způsobeny rozmanité komplikace zánětlivé, např. zhnisání mizních žláz v podpaží, furunkulosa atd.“

Syllaba neskřýval, že zdravotní rizika existují a uvedl: „Na příklad procento úmrtí při narkose chloroformové jest mnohem větší (v Anglii jedna smrt na 2000 narkos chloroformových), ba jest větší i při nevině poměrně narkose éterové (jedna smrt na 20000 narkos). Odpůrci očkování hledají sílu v tom, že na každý případ, kde očkovanci vznikla škoda nebo smrt kladou důraz, nedbajíce zisku, který plyne z očkování pro celek. Jest však správnější, hleděti k celku a k velikým statistikám, dokazujícím pokles úmrtnosti neštovicemi v jednotlivých státech při povinném očkování, a pátrati, jak a pokud by možno bylo, nebezpečí, plynoucí z vakcinace, předejiti neb omeziti.“

K riziku přenesení příjice Syllaba vysvětluje, že se to za celé 19. století přihodilo asi v 50 případech a lze se mu vyhnout tím, že se „neužívá lymfy lidské nýbrž toliko lymfy kravské. Je pak nemožno, aby příjice byla přenesena lymfou vzatou z krávy“. Potom probírá další rizika: „Nebezpečí růže, zhnisání žláz mizních, otravy krve atd. lze zameziti řádnou výrobou lymfy, řádným způsobem jejího uchovávání, naprostou chirurgickou čistotou při výkonu očkovacím a pečlivou pozorností, která se věnuje očkovanci vůbec a jeho chráničkám zvláště. Ostatně děti slabé a špatně živěné, u nichž by očkováním proti neštovicím mohl býti jejich zdravotní stav poškozen, mohou býti zproštěny povinnosti očkovací až do té doby, kdy se jejich stav zlepší.“

Celospolečenský přístup vysvětluje Syllaba stejně, jako se vykládá dnes: „Pro střízlivého posuzovatele, jenž váží na jedné straně dobrodiní, na druhé straně nehody, které z očkování plynou, není váhání. Škoda celková není v nijakém poměru k dobrodiní celkovému. Stejně narkosa přes úmrtí, která se při ní tu a tam vyskytují, jest s celkového hlediska dobrotivého, podobně jako jest – budiž dovoleno toto vzdálené srovnání – dobrodiním parní nebo elektrický pohon při dopravě, třeba byl příčinou i úrazů a neštěstí.“

Svůj výklad Syllaba uzavírá: „Nelze tedy jinak, než následovati příkladu Německa, Francie, Uher, Itálie, Portugalska, Lucemburku, Japonska a Argentiny a v našem státě zavésti očkování povinné. V oblasti naší republiky zákon tento jest právě teď potřebný, ježto jsou v ní roztroušena epidemická hnízda neštovic a nebezpečí nákazy jest větší než jindy. Nad to na Slovensku dřívější zákony uherské zavedly očkování povinné, i jest tedy třeba různost ustanovení o očkování pro Čechy, Moravu a Slezsko na straně jedné a pro Slovensko na straně druhé zákonně urovnati.“

V letech 1914–1918 bylo hlášeno 8036 onemocnění a 760 úmrtí na pravé neštovice a v roce 1919 stoupl výskyt na 10 191 onemocnění a 981 úmrtí. Povinné očkování zahájené v ČSR v roce 1919 se pak podílelo rozhodující měrou na snížení nemocnosti touto infekcí. V letech 1920–1924 bylo hlášeno jen 2 589 onemocnění a 357 úmrtí. V dalších letech se pak vyskytly pouze jednotlivé importované případy (2).

LITERATURA

1. Zákon č. 412/1919 Sb., o povinném očkování proti neštovicím. EPRAVO.CZ [Internet]. c1999-2015 [cit. 25. června 2015]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1313&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.
2. Kříž B. Pravé neštovice. In: Kříž B, Částková J, Fabiánová K, Kynčl J. Několik komentářů k očkování [Internet]. Praha: SZÚ; 2015 [cit. 25. června 2015]. Dostupné z: <http://www.szu.cz/tema/vakciny/nekolik-komentaru-k-ockovani>.

*Došlo do redakce: 8. 6. 2015
Přijato k tisku: 17. 6. 2015*

*Doc. MUDr. Jaroslav Kříž
Choceradská 31
141 00 Praha 4
E-mail: jarkriz@volny.cz*